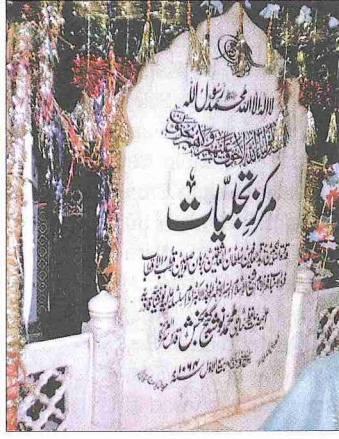
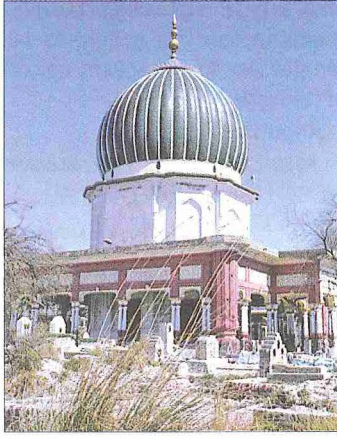

Muhammed Nevşah'ın Sahenpâl yakınındaki türbesi ile mezar taşı – Hindistan

duğu Sahenpâl'de vefat etti. Türbesinde her yıl haziran ayının son on gününde binlerce Nevşâhî müridinin katıldığı anma törenleri düzenlenmektedir. Bâbü'lü İmparatoru Şah Cihan, Nevşah'ın türbesinin masraflarını karşılamak için iki köy vakfetmiş, bu vakıf sonraki hükümdarların bağışlarıyla daha da zenginleşmiştir. Nevşah'ın silsilesi oğulları Muhammed Hâşim ve Hâfız Muhammed Berhûrdâr ile diğer halifeleri tarafından sürdürülmüştür. Bunlardan Hâce Fâzıl Vahî Kâbil'de, Hâfız Tâhir Keşmir'de, Şah Muhammed Kutub Kan-dehar'da faaliyet göstermiştir.

Nevşâhiyye, Muhammed Nevşah'ın Şeyh Abdurrahman, Pîr Muhammed Sâcyâr ve Sâlih Muhammed adlı halifelerine nisbet edilen Rahmânîyye, Sâcyârîyye ve Sâlihiyye kollarına ayrılmıştır. Şeyh Abdurrahman'ın türbesi Gucranvâlâ bölgesindeki Bîrî Şah Rahmân'da, Pîr Muhammed Sâcyâr ve Sâlih Muhammed'in türbeleri Gucerât bölgesinde Nevşahra ve Çak Sâda'dadır. Bu türbeler de Nevşâhiyye mensupları için önemli olup her yıl anma törenleri düzenlenmektedir. Harîrîzâde'nin tarikatın pîri olarak Muhammed Hâce Alâeddin el-Hîndî'yi göstermesi (*Tibyân*, III, vr. 56^b) yanlıştır.

Nevşâhiyye tarikatına mensup müellifler dinî, tasavvufî eserlerle Arap, Fars, Urdu ve Pencap edebiyatlarına dair çok sayıda eser kaleme almışlardır. Bunların çoğu, Sahenpâl'de tarikatın son şeyhi Şerîf Ahmed Şerâfet Nevşâhî'nin (ö. 1983) özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Önemli bazı eserler şunlardır: Mirza Ahmed Beg Lâhûrî, *Ahvâl-i Meşâyih-i Tarikat (Kâdiriyye) ve Maqâmât-i Hazret-i Hâcî Nevşah*; Muhammed Ekrem Ganîmet Kuncâhî, *Nereng-i 'İşk*; Muhammed Mâh Sadâkat Kuncâhî, *Şevâkıbü'l-menâkıb*; Muhammed Hayât Sahenpâlî, *Tezkire-i Nevşâhî*; Pîr Kemal Lâhûrî, *Şahâ'î-i Qudsîy-*

ye; İmâmbahş Lâhûrî, *Mir'âtü'l-Gafûriyye*; Nûrullah Sahenpâlî, *Nûrû'l-fetâvâ*; Muhammed Hâşim Şah Tarpâlî, *Çehâr Bihâr*; Şerîf Ahmed Şerâfet Nevşâhî, *Şerîfû't-tevârîh* (Nevşâhiyye silsilesine dair bu eserin 8000 sayfa olduğu kaydedilmektedir).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Beg Lâhûrî, *Ahvâl-i Meşâyih-i Tarikat-ı Kâdiriyye) ve Maqâmât-i Hazret-i Hâcî Nevşah*, Ârif Nevşâhî özel kütüphanesi, nr. 1356, s. 60-217; Gulâm Server Lâhûrî, *Hazînetü'l-aşfiyâ*, Kanpur 1332, s. 179-184; M. Mah Sadâkat Kuncâhî, *Şevâkıbü'l-menâkıb*, Nevşâhiyye Kütüphanesi, Ms., nr. 1346 A. H., s. 48-88; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 56^b; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 273; Şerîf Ahmed Şerâfet Nevşâhî, *Tezkire-i Nevşah Genc Bahş*, Lahor 1978, s. 48, 96; a.mlf., *Şerîfû't-tevârîh*, Lahor 1979, I, 916-1051; a.mlf., *Târîh-i 'Abbâsî*, Lahor 1985, s. 416-456; M. Hâşim Tarpâlî, *Çehâr Bihâr*, İslâmâbâd 1984, s. 20; Ârif Nevşâhî, *Fihrist-i Mahtûât-i Kütübâne-i Nevşâhiyye*, İslâmâbâd 1989; Athar Abbas Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1992, II, 67-69, 438-440; M. İkbâl Müceddidî, "Nevşâhî", *UDMİ*, XXII, 513-515.

ÂRİF NEVŞÂHÎ

NEVŞEHİR

İç Anadolu'da şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kızılırmak vadisinin güney yamacında denizden yaklaşık 1150 m. yükseklikte yer alır. Şehrin en eski adının Nyssa olduğu ileri sürülmektedir. Ancak Nyssa'nın yerinin bugünkü Nevşehir'e mi yoksa Nar'a mı tekabül ettiği tam olarak belli değildir. Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra şehrin yerinde Muşkara adlı bir köy mevcuttu. Muşkara, XVIII. yüzyılın başlarında imar faaliyetleri ve iskân siyaseti neticesinde "yeni kurulan şehir" mânasına Nevşehir adını aldı. Bu ad yanında Osmanlı

bürokratik yazışmalarında zaman zaman Nevşehir-i Dilârâ ismiyle de anılmıştır.

Milâttan önce 1650 yıllarından itibaren uzun süre Hititler'in idaresinde kalan Nevşehir yöresinin milâttan önce XII. yüzyılda Ege göç kavimlerinden ve arkasından VII. yüzyılda Kafkaslar'dan gelen Kimmer ve İskit akınlarından oldukça etkilendiği, bir ara Asurlular'ın idaresine girdiği, milâttan önce 550-332 yılları arasında Persler'in, daha sonra Kapadokya Krallığı, Roma ve Bizans'ın yönetimine geçtiği belirtilir. Bölge, Bizans döneminde özellikle VI-IX. yüzyıllar arasında hristiyan halkın yumuşak kayaları oyarak yer altı şehirleri oluşturdukları bir sığınak yeri haline geldi. Bunun yanında İslâmiyet'in yayılmaya başlamasıyla birlikte Anadolu'ya akınlarda bulunan müslümanlar için bir uç bölgesi oldu. Hem müslümanların bölgeye akınları, hem de VII. yüzyılda Bizans'ta tasvir (ikona) yanlırlarına karşı bir hareketin güç bulmaya başlaması, yer altı şehirlerine sığınan hristiyan halkın sayısında giderek bir artış meydana getirdi.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklular'ın idaresine geçen bölge 1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından Moğol-İlhanlı nüfuzu altına girdi. 1317'de Anadolu umumi valiliğine getirilen Timurtaş'ın yönetimine bırakıldı. XIV. yüzyıl ortalarında Eretnalılar'ın hâkimiyetine geçti. 766 (1365) yılına doğru Karamanoğulları tarafından ele geçirildi. Daha sonra Sivas merkez olmak üzere bir devlet kuran Kadı Burhâneddin'in idaresine girdi. Bölge, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Kadı Burhâneddin ve Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki nüfuz mücadelelerine sahne oldu. Bu mücadeleler esnasında önce Karamanoğulları'nın, ardından Osmanlılar'ın eline geçti (800/1398). Ancak Osmanlılar'ın bölge üzerindeki hâkimiyeti uzun sürmedi ve Ankara Savaşı'nın (1402) neticesinde Timur tarafından Karamanoğulları'na verildi. Timur'un Anadolu'dan çekilirken bölgedeki bazı aşiret gruplarını beraberinde götürmesiyle boşalan yerlere Dulkadirli Türkmenleri yerleşti ve yörenin bir kısmı Dulkadiroğulları'nın nüfuz ve idaresine girdi. 894 (1489) tarihli Osmanlı arşiv kayıtlarında bölgede bulunan Ürgüp nahiyesindeki Develi zeâmetinin, daha önceki yıllarda bölgede yöneticilik yapan ve Osmanlı yanlısı bir siyaset takip eden Dulkadir hânedanından Alâüddevle Bozkurt Bey'in oğlundan mahlûl olduğunun belirtilmesi (BA, MAD, nr. 17893, s. 351) bu durumun bir yansıması olmalıdır. Bu çerçevede Fâtih Sultan Mehmed döneminde hem Osmanlı - Karama-

noğulları hem Osmanlı - Dulkadiroğulları arasındaki nüfuz mücadelelerine sahne olan bölgenin bir kısmı Karamanoğulları'ndan (872/1468), bir kısmı da Dulkadiroğulları'ndan Osmanlılar'a intikal etti. Bölgenin muhtemelen Dulkadiroğulları'nın elinde kalan ve Maraş ile Elbistan'a doğru uzanan son kısımları Yavuz Sultan Selim devrinde Osmanlı topraklarına dahil oldu (921/1515).

Nevşehir'in çekirdeği olan Muşkara köyü ve çevresinde Osmanlı hâkimiyeti altında cereyan eden önemli bir hadise tesbit edilememektedir. Osmanlı idarî teşkilâtı içinde Muşkara köyü Niğde sancağının Ürgüp kazasına bağlıydı. 924'te (1518) idarî bakımdan Ürgüp kazasının Uçhisar nahiyesinin köyleri arasında yer almaktaydı. Toplam on altı köyü olan Uçhisar nahiyesinin Muşkara'dan başka nahiye adını veren Uçhisar ile Ortahisar, Nar ve Sulusaray adlarıyla bilinen önemli köyleri vardı (BA, TD, nr. 455, s. 803-810). Bu tarihte Muşkara köyü seksen altı hâne, on dokuz bekâr-dan oluşan yüz beş nefer erkek nüfusa (yaklaşık 450 kişi) sahipti (BA, TD, nr. 455, s. 809-810). Bunların tamamı gayri müslim olmakla birlikte içlerinde gerek kendi adı gerekse baba adı Türkçe olan şahıslar da bulunuyordu. Bu durumun Anadolu'da Türkçe konuşan Ortodoks hristiyanların mevcudiyetinden veya 1071 Malazgirt Savaşı'ndan önceki dönemlerde Anadolu'ya gelen ve dinî bakımdan hristiyan olmalarından dolayı bu gibi isimleri alan Türkler'in varlığından kaynaklandığı belirtilir. Bu tesbit köyün Osmanlılar'dan önceki dönemlerde kurulmuş olabileceğine işaret eder.

Muşkara köyünün 1530 yıllarında toplam erkek nüfusu 150 neferdir (yetmiş hâne, seksen mücerret). Bir önceki tahrir göre nüfusta belirli bir artış görülmekle birlikte bunun hâne itibarıyla değil bekâr / mücerret sayısının artmasıyla ilgili olduğu

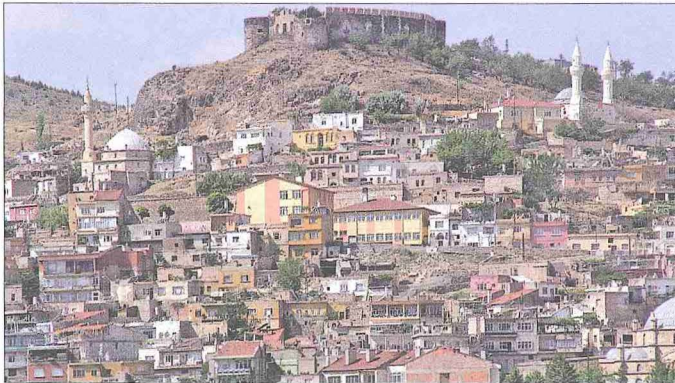
dikkati çekmektedir. Nüfus bakımından ise bir önceki 450 sayısının 1530'da da hemen hemen aynı kaldığı görülür (BA, TD, nr. 387, s. 180). Bundan elli yıl kadar sonrasına ait kayıtlar Muşkara köyünün nüfus yapısında belirli bir değişime işaret eder. Nitekim 992'de (1584) toplam vergi mükellefi 185 nefer olan köyün sâkinlerinin müslüman ve gayri müslim olarak iki dinî ve sosyal gruptan oluştuğu anlaşılar. Nüfusun kırk altı neferi müslüman, 139 neferi gayri müslimdi. Bu nüfus oluşumunun ihtidallardan ziyade elli yıl boyunca tedricen köye dışarıdan gelip yerleşmelerle ilgili olduğu düşünülebilir. Toplam vergi mükellefinin birinin tam çiftlik, kırk dokuzunun yarım çiftlik miktari toprağı olduğu, altmış beşinin ise daha küçük toprak parçalarını işlediği, altmış beşinin toprağı olmadığı, beşinin vergi vermeyen zümreye dahil olduğu tesbit edilmektedir (TK, TD, nr. 135, vr. 220^{a-b}). Bu rakamlara göre sivil nüfus toplamı yaklaşık 1000 civarında idi. XVII. yüzyıl ortalarında Muşkara köyünün kırk beş avârızhânesi vardı (BA, MAD, nr. 6510, vr. 26^{a-b}). Burada bir avârızhânenin kaç gerçek hânedan oluştuğu bilinmediği için köyün toplam nüfusu hakkında kesin bir rakam vermek güçtür. Ancak bu dönemde Celâli hareketlerinin Anadolu'yu oldukça etkilediği dikkate alınırsa nüfusun 1584 yılına göre bir azalma içine girdiği, dolayısıyla XVII. yüzyıl ortalarındaki nüfusun 1584'teki rakamın daha altında 500 civarında bulunduğu tahmin edilebilir.

Nevşehir'in esas nüvesini teşkil eden Muşkara köyünde Selçuklu devrinde yapıldığı anlaşılan bir kale mevcuttur. Kale, söz konusu dönemde muhtemelen bölgenin güvenlik ve asayişine yönelik bir fonksiyonu yerine getiriyordu. XVIII. yüzyılın başlarına kadar normal bir köy durumunda olan Muşkara köyü kasaba durumuna gelmesini sağlayan asıl fizikî, mimari ve demografik gelişmelere Damad İbrâhim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde (1718-1730)

sahne oldu. Bunun en önemli sebebi köyün Damad İbrâhim Paşa'nın doğduğu yer olmasıydı. 1690'a doğru İstanbul'a gelen İbrâhim Paşa köyü ile âlakasını kesmemiş ve mânevî bağlarını koparmamıştı. Nitekim 1730 yıllarında şehirde oturan hâne sahipleri arasında yer alan İbrâhim Paşa-zâde Mehmed Bey (TK, *Nevşehir Evkaf Defteri*, nr. 2135, s. 2) Damad İbrâhim Paşa'nın akrabalarındandı. Bunun yanında Muşkara köyü bulunduğu yer itibarıyla da gelişmeye oldukça uygundu. Köy Aksaray, Niğde ve Kayseri şehirlerini birbirine bağlayan yolların kesiştiği bir derbend yeri durumundaydı; bu bakımdan hem buralara gelip giden kervanların hem de muhtelif ticaret erbabı ve tüccarın uğrak yeri idi.

Muşkara'nın bir kasabaya veya şehre dönüşümünün gerçekleştirilmesi için önce dönemin padişahı III. Ahmed, bir hatt-ı hümayun ile damadı İbrâhim Paşa'ya Muşkara köyünü hibe ve temlik etti. Ardından İbrâhim Paşa kendi vakıf hayratı olarak köyde yoğun bir imar faaliyeti başlattı. Bunun için inşaata nezaret etmek üzere merkezden bir bina emini tayin edildi. İmar faaliyetleri sonunda Muşkara köyünü şehre dönüştüren cami, medrese, sıbyan mektebi, han, hamam, imaret, çeşme ve bunlara bağlı dükkânlarla vakıf ve diğer yöneticilerin ikametleri için binalar yapıldı (bk. DAMAD İBRÂHİM PAŞA KÜLLİYESİ). Bunların önemlileri devrin ünlü şairlerinden Nedîm, Seyyid Vehbî, Dürrî ve Âsım'a yazdırılan kitâbeler ve İstanbul'dan gönderilen nefis eserlerle süslendi. Ayrıca bu imar faaliyetleri esnasında kale yeni baştan tamir ettirildi ve halkın güvenliğini sağlamak için sur yaptırıldı. 1730'da kalede kale dizdâri, topçu neferatı ve cebehânenin yanı sıra bir mehter takımının bulunması buranın faal bir durumda olduğunu gösterir.

Muşkara köyü yeni bir şehir halini alınca bu özelliğine atfen 1137 (1725) yılında Nevşehir adını aldı. Doğrudan merkezî idare tarafından verilen bu adın bürokratik yazışmalarda kullanımı için ilgili kalem ve makamlara bir de ferman gönderildi (Çelebizâde Âsım, s. 383-384). Bu arada kaza merkezi olan Ürgüp'te oturan kadı Nevşehir'e nakledildi ve davalara buradan bakmaya başladı. Bunun yanında şehrin nüfusunu arttırmak ve buraya yerleşmeyi cazip hale getirmek için vergi muafiyeti sağlandı ve dışarıdan her türlü malî, askerî müdahaleye kapatıldı ("mefrûzü'l-kalem ve maktûû'l-kadem min külli'l-vücûh serbest"). Ayrıca İbrâhim Paşa'nın bütün emlâk, arazi, bağ ve bahçesi bu yerdeki

Nevşehir Kalesi'nin bulunduğu tepe ile eteğindeki yerleşim kesiminden bir görünüş

dinî ve içtimai tesislere vakfedildi. Şehirde dinî ve sosyal tesislerin inşasının devam ettiği 1140 (1727) yıllarında merkezde yaşayan nüfusun en az 289 nefer olduğu ve bu nüfus içinde bir kasaba veya şehirde bulunması gereken zaîm, sipahi, yeniçeri, cebeci, kethüdâ yeri, imaret şeyhi, hatip ve imam gibi görevlilerin bulunduğu tesbit edilmektedir (TK, *Nevşehir Evkaf Defteri*, nr. 2135, s. 2-6). Bu durum köyden şehre dönüşümün hızlı bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca buraya çevre köylerden yetmiş yedi nefer nüfusun henüz yeni gelmiş olduğu dikkati çekmektedir (TK, *Nevşehir Evkaf Defteri*, nr. 2135, s. 6-7). Bu nüfusu yetersiz gören merkezî idare şehre göçü teşvik etmeye başladı. Bunun için konar göçer durumdaki aşiretlere öncelik verildi ve Boynu İnceli Türkmenleri'ne mensup oymak ve cemaatlerin şehre iskânî yönünde karar alındı. Bu kararın alınmasında söz konusu Türkmenler'in çevre halkı ile bir kaynaşma içinde olması, belirli bir gelire sahip bulunması ve içlerinde okuma yazma bilen "hâccü'l-haremeyn ve zî-kudret" kimselerin yer alması rol oynamıştı. Bu hususlar çerçevesinde Boynu İnceli Türkmenleri'ne bağlı cemaat veya oymak ahalisi içinde 800 hânenin seçilerek Nevşehir'e, diğer kalan grupların ise Nevşehir bölgesinde teşkil edilen köylere yerleştirilmesine karar verildi.

"Şehir evi" veya "şehirli" olarak Nevşehir'e yerleştirilecek Boynu İnceli Türkmenleri'ne mensup çeşitli göçebe grupları yirmi beş civarındaydı. Bu gruplar arasında dikkati çeken en önemli özellik "mahalle-i oymak-ı Boynu İncelü", "mahalle-i oymak-ı Sıdıklı, mahalle-i oymak-ı Kürt Mahmadlı, mahalle-i oymak-ı Turasanlı, mahalle-i Arzmanoğlu an-oymak-ı Dânişmend, mahalle-i Şah Nazaroğlu an-İfrâz-ı oymak-ı Dânişmendli, mahalle-i oymak-ı Herikli, mahalle-i oymak-ı Kütüklü" örneklerinde olduğu gibi grup adının hem "mahalle" hem "oymak" tabirleriyle birlikte zikredilmiş olmasıdır. Buradaki oymak, esasında "bir göçebe grubuna mensup olan ve onun bir parçasını teşkil eden topluluk" anlamında kullanılırken mahalle ifadesi, her bir grubun bir mahalle teşkil edecek şekilde toplu bir halde bir birim oluşturduğunun işareti olmalıdır.

Nevşehir'e yerleştirilecek göçebe gruplarının tesbit edilmesinin ardından bunlara ev inşa edecekleri arsalar verildi. Ancak şehrin kurulduğu yerin ev için yeni arsa üretmeye pek uygun olmaması sebebiyle şehirle Nar köyü arasındaki kesim de

iskâna açıldı. Şehrin vakıf statüsünde olmasından dolayı ev inşa edecek kimselerden arsa bedeli olarak yılda bir defa 1,5 kuruş icar bedeli alınması ve arsanın mülkiyet üzere tasarruf edilmesi kararlaştırıldı. Böylece ev sahiplerinin vefatı halinde evlerin evlâtlarına veya vârislerine intikal etmesi mümkün olabilmekteydi. İnşa edilen bu evler genellikle çeşitli odalarla ahır, ambar ve bunların etrafını çeviren bir avludan meydana gelmekteydi. 800 hânenin tamamı olmasa bile büyük bölümünün yerleştiği Nevşehir'de bu yeni göçmen grubunun geleneksel hayat tarzlarına uygun düzenlemeler yapıldığı, hatta önce şehirli oldukları gerekçesiyle evlerini boş bırakıp yazın yaylaya gitmelerinin yasaklandığı, fakat daha sonra evleri tamamen boşaltmamak, otuz kırk gün sonra dönmek ve kışın mutlaka şehirde bulunmak gibi kararlar alındığı görülmektedir. Böylece Nevşehir devlet eliyle ve sıkı iskân politikalarıyla oluşturulmuş bir şehir özelliği kazanmıştır.

Yapılan bu iskân hareketleri neticesinde 1730 yıllarında Nevşehir'in nüfusu birkaç bine ulaştı ve artık bir kasaba haline geldi. Tanzimat'tan sonra 1840'taki idarî düzenlemelerde "Nevşehir maa Ürgüp" adı altında Niğde muhassıllığının ve ardından genellikle Niğde sancağının kazaları arasında yer aldı. Nüfusunun önemli bir kısmını müslümanların meydana getirdiği Nevşehir'de Türkçe konuşan ve yazılarını Grek harfleriyle Türkçe yazan Ortodoks hristiyanlar oldukça faaldı. 1899'da kasabadaki toplam 17.660 nüfusun 10.972'si müslüman, 6080'i Ortodoks'tu. Aynı tarihte kazanın toplam nüfusu 50.000'in üzerinde idi. 1912'de basılmış, Grek harfleriyle Türkçe kaleme alınan bir salnâmede ise burada 21.526 kişinin yaşadığı, bunun 13.210'unun Türk, 7306'sının Ortodoks Rum, 878'inin Ermeni, seksen yedisinin Ermeni Protestan ve elli beşinin Ermeni Katolik olduğu

belirtilir. Çarşısında 1055 dükkân, dokuz han ve on iki fırın bulunmaktaydı. Rum Ortodokslar'a ait iki kiliseden Hagios Georgios 1797'de yapılmıştı. Bu dönemde kelenin bulunduğu dağın doğu, batı ve kuzeyindeki mahallelerde Türkler, dağın güneyindeki dereden aşağı kısma uzanan yerlerde Rumlar, kuzey düzlükte az sayıda bulunan Ermeniler yaşıyordu. XIX. yüzyılın son çeyreğinde burada otuz bir cami ve mes-cid, üç dört kilise, 1256 dükkân, iki han mevcuttu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yapılan nüfus mübadelesiyle Nevşehir'den ayrılan Ortodoks hristiyanların yerine Balkanlar'dan gelen müslümanlar yerleştirildi.

XVI. yüzyılda Nevşehir'in çekirdeği olan Muşkara köyü sakinlerinin tarımla uğraştığı, bağcılık ve bahçeciliğin daha yaygın olduğu tesbit edilmektedir. Ayrıca burada birkaç değirmen ve bezirhâne mevcuttu. XVIII. yüzyıl başlarında köyün şehre dönüşümü esnasında başta dükkân olmak üzere bazı ticarî binalar yapılmasına rağmen yörenin ekonomik faaliyetinde bağcılık ve buna bağlı ürünler daha fazla ön plana çıkmaktaydı. Cumhuriyet döneminde şehirde üzüm mahsullerine dayalı şarap fabrikaları ile tekstil ve gıda üretimiyle ilgili fabrikaların açıldığı dikkati çekmektedir. Bunun yanında şehirde ve yörede turizm giderek gelişme gösteren bir sektör oldu. Bu gelişmeye paralel şekilde özellikle 1980'li yıllardan itibaren gerek Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gerekse dış ülkelerden sayıları yüz binleri aşan turist, her yıl başta Göreme olmak üzere Derinkuyu ve Kaymaklı'daki yer altı şehirlerini ziyaret etmektedir.

Cumhuriyet'in başlarında 1927 nüfus sayımında 13.454 nüfusa sahip olan Nevşehir, 20 Temmuz 1954'te il merkezi olduktan sonra 1955'te nüfusu 16.799'a ulaştı. 1970'lerden sonra şehir hızlı bir kentleşme sürecine ve nüfus artışı içine girdi. Bu-

Nevşehir'in
yeni kesiminden
bir görünüş

nun yanında eğitim öğretim ve sağlık kurumlarının sayısında önemli bir artış oldu. Erciyes Üniversitesi'ne bağlı Nevşehir İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Meslek Yüksek Okulu, Sağlık Yüksek Okulu ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu vardır. İlk defa 1985 sayımında nüfusu 50.000'i aştı (50.204), 2000 sayımında bu sayı 70.000'e yaklaştı (67.864).

1924 yılındaki idarî yapılanmada il olarak ortaya çıkan Niğde'ye bağlı bir ilçe merkezi olan Nevşehir 1954'te il merkezi haline getirildi. Bu yeni idarî teşkilâtta ilin kazalarını Nevşehir'den ayrı bir vilâyet iken kaza haline getirilen Kırşehir, Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbektaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Gülşehir (Arapsun) ve Kozaklı teşkil etmekteydi. Kozaklı ilçesi, Kozaklı ve Hamamorta adıyla Avanos'a bağlı köylerin birleşmesiyle kurulmuştu. Bu ilçeler arasında yer alan Kırşehir 1957'de tekrar il haline getirildi ve Mucur ilçesiyle beraber Nevşehir'den ayrıldı. Buna karşılık daha önce Melegübü adıyla bilinen Derinkuyu 1960'ta ilçe olarak Nevşehir'e bağlandı. Ardından Acıgöl kasabası Nevşehir'in kazalarından biri haline getirildi (1987).

Nevşehir'in merkez olduğu Nevşehir ili Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Aksaray ve Niğde illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçeden başka Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp adlı yedi ilçeye ayrılır. 5379 km² genişliğindeki Nevşehir ilinin sınırları içinde 2000 yılı nüfus sayımına göre 309.914 kişi yaşıyordu, nüfus yoğunluğu ise elli sekiz idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2005 yılı istatistiklerine göre Nevşehir'de il ve ilçe merkezlerinde 123, kasabalarda 142 ve köylerde 174 olmak üzere toplam 439 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 62'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 387, s. 180; nr. 455, s. 803-810; BA, MD, nr. 133, s. 297; nr. 134, s. 290; nr. 135, s. 382, 390, 419; BA, MAD, nr. 6510, vr. 26^{a-b}; nr. 10490, s. 42-43; nr. 17893, s. 351; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 14655; TK, TD, nr. 135, vr. 220^{a-b}; TK, *Nevşehir Evkaf Defteri*, nr. 2135, s. 2-7; Çelebizâde Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 383-384; Helmut von Moltke, *Türkiye Mektupları* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1969, s. 219; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1340, III, 7; *Salnâme-i Vilâyet-i Konya* (1303), Konya 1303, s. 218-221; Semavi Eyce, *Rum Harfleriyle Türkçe* (Karaman-lica) Bir Nevşehir Sâlnâmesi (Yıllığı), *Fındıkoğlu Armağanı*, İstanbul 1977, s. 77-102; Metin Tuncel, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 341-342; Mehmet Ateş, "Kapakdöğme'nin Başkenti Nevşehir", *Nevşehir*,

İstanbul 1996, s. 54-114; Selçuk Mülayim, "Nevşehir'de Türk Dönemi", a.e., s. 124-143; Ahmed Refik, "Anadolu Şehirleri: Damad İbrâhîm Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir", *TTEM*, XIV/3 (1340), s. 156-185; Emrullah Güney, "Nevşehir ve Ürgüp Yöresinin Yerleşme Tarihçesi", *Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Diyarbakır 1993, s. 51-65; Ercüment Kuran, "XVI ve XIX. Yüzyıllarda Nevşehir", *TED*, sy. 15 (1997), s. 167-170; Zeynep Korkmaz, "Nevşehir'in Anadolu Kültür ve Dil Tarihindeki Yeri", *TDI*, LXXXVII/632 (2004), s. 29-138; Suraiya Faroqi, "Newshehir", *EI²* (İng.), VIII, 11-12.

İLHAN ŞAHİN

NEVŞEHİRLİ DAMAD İBRÂHİM PAŞA

(bk. DAMAD İBRÂHİM PAŞA,
Nevşehirli).

NEVVÂB (نواب)

Hindistan'da
Bâbürlü Devleti'nin idarî sisteminde
siyasî makam ve güç ifade eden
bir unvan.

Sözlükte "bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici bir süre için üstlenen, vekâlet eden kimse" anlamındaki *nâib* kelimesinden türetilen *nevvâb* Urduca'da *nevab*, Hindistan'ın bazı bölgelerinde, özellikle Bengal'de İngilizler ve Hindular tarafından *nabob* olarak telaffuz edilmiş, diğer Batı dillerine de bu şekilde geçmiştir.

Güçlü bir merkezî otoriteye dayanan Bâbürlüler'de yönetimde "sübedâr" ve "divan" adlı, birbirinden bağımsız ve eşit statüde iki üst makam bulunmaktaydı. Bunlardan "nizam" da denilen sübedâr savunma ve adalet dahil olmak üzere genel idareden, divan ise vergi ve maliyeden sorumluydu. Bu iki makamın yöneticileri doğrudan sultana bağlı olup onun tarafından tayin edilirdi. İlk defa Bengal'de divandan sorumlu Mürşid Kuli Han'ın (ö. 1139/1727) önce Sultan Ferruhsiyer'in küçük yaştaki oğlu Ferhundesiyer'in nâibi olarak, ardından onun vefatı üzerine asaleten sübedâr tayin edilmesiyle her iki görev aynı kişide birleşmiş ve Mürşid Kuli Han, Bengal nevvâbı unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Mürşid Kuli Han'ın halefleri de aynı şekilde iki görevi birden üstlenmiş ve bu durum Sirâcüddevle'nin ölümüne kadar (ö. 1170/1757) devam etmiştir. Bu sebeple Bengal'de Mürşid Kuli Han ile Sirâcüddevle arasındaki döneme "nevâbî" adı verilmiştir. Nevvâb kelimesinin kullanımı İngilizler tarafından yaygınlaştırılmış, İngilizler böl-

gede denetimi ele geçirdikleri 1757 Plassey savaşından sonra Mîr Ca'fer'i nevvâb unvanıyla Bengal, Bihâr ve Orissa eyaletlerinin yöneticiliğine tayin etmiştir. 1793'te nevvâbdan nizamın görevleri alınmış, ancak nevvâb unvanı sembolik olarak sürdürülmüştür.

Hindistan İngiliz hâkimiyetine girmeden önce Kudh, Bengal, Arcot ve Bopal gibi eyaletleri nevvâblar yönetiyordu. Merkezî yönetimin zayıflamasıyla birlikte nevvâblık aile fertlerine intikal eden bir unvan haline gelmiştir. Bazı eyaletlerde, meselâ Haydarâbâd Nizamlığı'nda nevvâb yerine nizam unvanı kullanılmıştır. Nevvâbların hanımlarına "begüm", veliahdlarına "nevvâbzâde", diğer oğullarına da "sâhibzâde" denilirdi. Hânedanlar genellikle nevvâblar tarafından sürdürülmüş, Bopal gibi bazı eyaletler begümler tarafından yönetilmiştir. Haydarâbâd ve Berar gibi eyaletlerde nevvâb unvanının devlete hizmetleri bulunan müslüman eşrafa ve özellikle askerlikte seçkin bir konuma yükselenlere de verildiği görülmektedir.

Hindistan'da İngiliz idaresi, doğrudan yönetilen eyaletlerle bağlı eyaletler şeklinde bir yapılanma içinde devam etmiştir. Müstakil mahallî idareci veya emîr tarafından yönetilen bağlı eyaletlerin idarecilerine "nevvâb" ve "nizam"ın yanı sıra mahallî dillerde benzer anlamlara gelen "maharaca, raca, râna" gibi unvanlar da verilmiştir. Bâbürlüler'den kalan Kudh, Bahâvelpur, Baoni, Bopal, Cambay, Jaora, Junagadh, Kurnool, Kurvai, Palanpûr, Pataudi, Râmpûr, Saçin ve Tonk gibi nevvâblıklar İngiliz hâkimiyetine girdikten sonra aynı şekilde devam etmiş, diğerleri ise tarihe karışmıştır.

İngiliz hâkimiyeti döneminde herhangi bir resmî görev taşımayan kişilere de fahrî nevvâb unvanı verilmiş, kelimenin İngilizce'deki şekli nabob Hindistan'da bulunan zengin İngiliz tüccarları ile aristokratlar için de kullanılmıştır, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren İngilizleşmiş Hintliler'e veya Hindistan hükûmetinin hizmetindeki İngilizler'e nabob denilmesi yaygınlaşmıştır. XIX. yüzyılda Bengal eşrafını kazanmak isteyen İngilizler nevvâb unvanının kullanımını daha da genişletmiş ve seçkin kimselere "han sâhib, han bahâdîr" gibi unvanlar yanında çok sayıda nevvâb unvanı dağıtmıştır. Nevvâb Abdülganî, Nevvâb Abdüllatif, Nevvâb Çoudurani, Nevvâb Ali Çouduri, Nevvâb Seyyid Şemsülhudâ ve Nevvâb Sirâcülislâm bunların en tanınmış olanlarıdır.